

Islam has an undeniable social and political character. This may be due to its worldly nature and the circumstances of its birth and evolution that coincided with state emergence, unlike Christianity which began as a creed persecuted by Roman authorities. The attempt to restrict Islam's role to the private sphere and within the mosque's confines is a very difficult endeavor. A majority of respondents of the recent Pew survey in Muslim countries have declared their support for democracy, demanding at the same time a larger role for Islam in public life. Islam evidently continues to have an active and influential presence in Muslims' lives.

The challenge is how it can play a positive role in a space open to different religious expressions, free of all forms of violence and fanaticism. Only through combining respect for collective culture with individual freedoms and the demands of identity with the reality of pluralism, can Muslim societies hope to regain their lost equilibrium and stability.

REFERENCES

1. Schirrmacher C. What is Islamism or Political Islam? [Електронний ресурс] / Christine Schirrmacher. – Режим доступу: <http://wrfnet.org/sites/default/files/What%20is%20Islamism%20or%20Political%20Islam.pdf>
2. Rohac D. Understanding Political Islam [Електронний ресурс] / Dalibor Rohac. – Режим доступу: <https://www.cato.org/publications/economic-development-bulletin/understanding-political-islam>.
3. Lewis B. The revolt of Islam [Електронний ресурс] / Bernard Lewis. – Режим доступу: <https://www.newyorker.com/magazine/2001/11/19/the-revolt-of-islam>
4. Paracha N. Islamic Socialism: A history from left to right [Електронний ресурс] / Nadeem Paracha. – Режим доступу: <https://www.dawn.com/news/787645>
5. Fawzi S. Islamic political movements [Електронний ресурс] / Siham Fawzi. – Режим доступу: <http://middle-east-online.com/?id=219156>
6. Razwy S. A Restatement of the History of Islam and Muslims [Електронний ресурс] / Sayyid Razwy. – Режим доступу: <https://www.al-islam.org/restatement-history-islam-and-muslims-sayyid-ali-ashgar-razwy/democracy-and-muslims>
7. Hamid S. Rethinking Political Islam [Електронний ресурс] / Hamid Shadi and Maccants William. – Режим доступу: <https://www.brookings.edu/research/rethinking-political-islam/>
8. Spencer R. Islam unveiled [Електронний ресурс] / Robert Spencer. – Режим доступу: <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5217V.pdf>
9. Al-Khashnawi N. The emergence of political Islam and its development [Електронний ресурс] / Naji Al-Khashnawi – Режим доступу: <http://arabic.babelmed.net/article/8678/>
10. Khan M. The Political Philosophy of Islamic Movements [Електронний ресурс] / Muhammad Khan. – Режим доступу: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137002020_9
11. Feldman N. The Fall and Rise of the Islamic State [Електронний ресурс] / Noah Feldman. – Режим доступу: https://www.dissentmagazine.org/wp-content/files_mf/1389826116d16Helfont.pdf
12. Guide to the Syrian rebels. BBC News [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>
13. Al-Asha F. The end of fundamentalism and the future of political Islam [Електронний ресурс] / Faraj Al-Asha. – Режим доступу: <http://elaph.com/Web/opinion/2010/5/564989.html>
14. Al-Rashid A. Tunisia's Ghannouchi and separating religion from politics [Електронний ресурс] / Abdulrahman Al-Rashid. – Режим доступу: <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2016/05/23/Tunisia-s-Ghannouchi-and-separating-religion-from-politics.html>

УДК 316.422

Довбня О.М.

Харківський національний аграрний
університет імені В.В. Докучаєва

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯКОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ВІД СТУПЕНЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглядається взаємозв'язок рівня розвитку громадянського суспільства та якості політичної еліти. Підкреслюється зв'язок політичної еліти з організаціями громадянського суспільства, що представляють конструктивну опозицію владним структурам. Аналізуються труднощі становлення політичної еліти України через збереження деяких принципів, характерних для формування радянської номенклатури. Показана роль місцевого самоврядування в процесі вдосконалення політичної еліти та її діяльності.

Ключові слова: політична еліта, громадянське суспільство, громадський контроль, державність, місцеве самоврядування.

Довбня Е.Н.

ЗАВИСИМОСТЬ КАЧЕСТВА УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ ОТ СТЕПЕНИ РАЗВИТОСТИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Рассматривается взаимосвязь уровня развития гражданского общества и качества политической элиты. Подчеркивается связь политической элиты с организациями гражданского общества, представляющими конструктивную оппозицию властным структурам. Анализируются трудности становления политической элиты Украины из-за сохранения некоторых принципов, характерных для формирования советской номенклатуры. Показана роль местного самоуправления в процессе совершенствования политической элиты и ее деятельности.

Ключевые слова: политическая элита, гражданское общество, общественный контроль, государственность, местное самоуправление.

Dovbnya O.

THE DEPENDENCE OF QUALITY OF UKRAINIAN POLITICAL ELITE OF WITH THE DEGREE OF DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

The interrelation of the level of development of civil society and the quality of the political elite is researched. The link between the political elite with organizations of the civil society, which represent the constructive opposition to the authorities, is underlined. The difficulties of evolving of political elite of Ukraine due to preservation of some principles, characteristic of the Soviet-era nomenclature are analyzed. The role of the local self-management in the process of improvement of the political elite and its activities is shown.

Key words: political elite, civil society, social control, statehood, local government bodies.

Українська політична реальність сьогодні формується під впливом цілої низки об'єктивних і суб'єктивних факторів. Серед останніх вагома роль належить політичній еліті та лідерам. Саме вони приймають принципові, визначальні для майбутнього суспільства, рішення. Доволі часто ця обставина стає головною рушійною силою історичного процесу, а історія – реалізацією ідей, творцями й носіями яких є видатні особистості [1, с.9].

Упродовж двадцяти шести років незалежності України актуальним залишається питання формування нової політичної еліти. Термін «еліта» походить від французького *élite* – найкраще, добірне. Починаючи з XVIII ст. цей термін почав вживатися стосовно «обраних людей», перш за все вищого шляхетства. У науковий обіг його було введено у кінці XIX – на поч. XX століття. До перших елітистських теорій можна віднести уявлення античних філософів (Платон, Аристотель) про аристократію як правління найкращих. Пізніше значний внесок у формування і розвиток елітизму внесли Н. Макіавеллі, Т. Карлейль, О. Шопенгауер, Ф. Ніцше та ін. Як наукова школа елітистський напрямок остаточно сформувався завдяки роботам В. Парето, Г. Моски, Р. Міхельса. Проблема політичних еліт займалися Ж. Блондель, Г. Лассуел,

З. Фрейд, Г. Лебон, Е. Фромм, П. Друкер, Ч. Мерріам.

Особливе місце у дослідженні проблем елітизму займали автори, які висвітлювали зв'язок якості еліт від стану суспільства. Серед них: Дж. Томпсон, Е. Гембл, Є. Вятр, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Р. Міллс, К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гассет. Серед українських дослідників можна виділити В. Корнієнка, Ч. Похила, А. Пахарєва, В. Токовенка, В. Бебика, О. Бабкіну.

У цій статті здійснена спроба прослідкувати зв'язок між політичною елітою країни та громадянським суспільством. Відсутність такого зв'язку завжди призводила до кризи у суспільстві.

Становлення політичної еліти в Україні ще не завершено й відбувається у складних умовах. За умов етакратичного суспільства СРСР, де характерним було злиття влади й власності; переважання державної власності; державно-монополістичний спосіб виробництва; домінування централізованого розподілу; мілітаризація економіки; соціально-класова стратифікація з акцентом на декларовану привілейованість робітничого класу, сваволя номенклатурної бюрократії, позиції індивідів і соціальних груп визначалися їхнім місцем у соціальній ієрархії, ступенем наблизеності до владних структур. Внаслідок цього система соціальної селекції відбирала найбільш слухняних і

відданих системі людей. Таким чином формувалася не еліта, а номенклатура, здатна виконувати будь-які завдання, визначені тоталітарною владою. Характеристику цій номенклатурній еліті дав ще у 1957 р. М. Джилас у книзі «Новий клас». В опублікованій за кордоном книзі М. Восленського «Номенклатура. Панівний клас Радянського Союзу» номенклатура визначається як особлива верства суспільства, яка формується вождем за ознакою особистої відданості. Винайдена сталінською системою номенклатура стала апаратом, за допомогою якого І. Сталін став правити країною. «Номенклатура – це: 1) перелік керівних посад, заміщення яких здійснює не начальник певного відомства, а вищий орган; 2) перелік осіб, які такі посади посідають або ж є у резерві для їхнього зайняття» [2, с.83].

Зазвичай під час трансформаційних суспільних змін до лав номенклатури прагнули попасти кар'єристи, адже для того, щоб покращити своє життя, не обов'язково краще працювати, важливіше наблизитись до влади або стати членом правлячої партії. Як відомо, не робітничий клас, а саме номенклатура була правлячим класом за радянських часів. Відірваність від суспільного життя основної маси населення була одним із визначальних факторів переродження партійної та бюрократичної номенклатури, що зрештою й призвело до краху СРСР. Напередодні цієї історичної події – у кінці 1980-х – для певної групи радянських людей стало очевидним, що якщо не встигнути розбагатіти, то опинишся на самому соціальному дні. У цьому прагненні до збагачення виокремились три основні групи: 70% номенклатури (ті, хто у потрібний час опинився у потрібному місці й взяв участь у розділенні «суспільного пирога»), 15% – криміналітету (ті, хто ще за радянських часів займався підпільним бізнесом та зміг нажити чималі статки), 15% – різночинці (представники різних груп – від інженерів до викладачів вишів) [3, с.154].

Із набуттям незалежності перед Україною постало питання про формування нової політичної еліти, здатної ставити й вирішувати якісно нові завдання. Та потреби часу і потреби носіїв влади не співпадали. Вже у перші роки незалежності стало зрозумілим, що перетворившись з «влади-посади» на «владу-капітал» колишня номенклатура не бажала ділитися отриманою політичною владою: майже у всіх колишніх республіках СРСР президентами, міністрами, главами адміністрацій та

місцевих органів влади ставали представники радянської партійної та господарської номенклатури. Перше покоління «нової» політичної еліти, по суті не було нею, адже хоча правляча верства більшою або меншою мірою мала видатні політичні, соціально-психологічні якості, все ж їй не було притаманне стратегічне мислення, уміння передбачувати наслідки своїх рішень. Ще й і сьогодні правлячий клас незалежної України має риси номенклатури. По-перше, це «іменні» партії: «Батьківщина» Ю. Тимошенко, Блок Петра Порошенка, «Радикальна партія» О. Ляшка, «Народний фронт» А. Яценюка, «За життя» В. Рабиновича, «Опозиційний блок» Ю. Бойка та інші. При цьому лідер партії, як відзначав у 2008 р. І. Поліщук, «у нас – це не тільки бренд, а розпорядник списку, розпорядник місць у списку. Тому ось вам джерело підозри у корупції. А у списку ...не всі місця прохідні. Як на це може вплинути виборець? Та ніяк» [4, с.128]. Уже тоді пропонувалося змінити Закон про вибори шляхом введення відкритих списків. Але це не влаштувало лідерів партій та їхнє оточення у Верховній раді.

Сьогодні Кабінет міністрів України де-факто на 60% становлять представники політичної сили президента. Така тенденція у розстановці політичних сил була чи не в усі роки незалежності. Президент, використовуючи свої повноваження, через різні підконтрольні або підзвітні йому структури, систему формування органів і призначень має значні важелі впливу на всі сфери життєдіяльності країни, а, отже, й реформування передовсім залежить від політичної волі його та структур, що знаходяться в ареалі його впливу.

До цього слід додати, що на сьогодні фактом є зубожіння більшості населення, однією з причин якого є те, що економіка України міцно сіла на гачок МВФ, який аж ніяк не є благодійною організацією, а величезні борги безперечно віддаватимуть наступні покоління. Доводиться констатувати, що ми – країна напівреформ, які не лише не стали поштовхом для економічного зростання, а й не додали щастя українцям. Станом на 11 квітня 2017 р. Україна увійшла в трійку країн, які є найбільш нещасними у світі. Випереджають її лише Гаїті та Південний Судан. Згідно даних американського центру вивчення суспільної думки Інституту Геллапа, 41 % українців вважають себе нещасними. Процвітаючими можуть вважати себе лише 9 % громадян

України. «Оцінка життя покращиться лише після припинення конфліктів, збільшення економічного росту і ефективності управління, орієнтованого на покращення життя кожного громадянина», – говориться у дослідженні [5].

Згідно з Індексом економічної свободи у світі, Україна відноситься до десяти країн з найгіршим становищем економічної свободи. Системний тиск здійснюється на малий і середній бізнес, а великий – сам часто стає суб'єктом тиску, адже його представники впливають на рішення на різних рівнях влади. Так, найбільших платників податків було виключено з моніторингових податкових накладних, а доходи дрібних і середніх підприємств жорстко контролюють. Екс-редактор «Forbes України» В. Федорин репрезентував на прикладі Харкова дослідження канадського Інституту Фрейзера щодо Індeksu економічної свободи. Він зазначав, що хоча економічне зростання України прогнозувалося на 2015 рік, фактично воно розпочалося у 2016 р. У 2017 р. знову відбулося зниження темпів економічного зростання (на часі вони становлять 2,3 %, у той час, як середні темпи зростання світових економік за останні роки складають щорічно – від 3,5 до 4 %). Економіку України можна зіставити з економікою Словаччини, хоча населення останньої – 5,5 млн. чоловік (тобто майже у 8 разів менше, ніж в Україні). Важливим є те, що в Україні спостерігається потужний відтік інтелектуального капіталу. З кожним спеціалістом, який полишає країну, втрачається понад 1 млн. доларів капіталізації [6, с.2]. Втім згідно з результатами опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», 35 % респондентів готові покинути Україну. Що стосується працевлаштування, то 44 % опитаних хотіли б просто знайти роботу за межами України [7, с.2]. На жаль, серед них значна частина належить молоді (від 18 до 35 років) – 54 %. Ми близькі до того, що свого часу пережила Польща, коли її молодь виїхала на навчання й роботу в інші європейські країни та Канаду. Тоді їхнє місце зайняли українці. Але місце останніх у самій Україні займати нікому через надто низький рівень оплати. За останній рік кількість пропозицій від зарубіжних роботодавців зросла на 60 % [8, с.8].

Молодь, яка виїжджає за кордон, більше за інших прагне отримати роботу аби реалізуватися як спеціалісти та здобути досвід у міжнародних компаніях; ті, кому за

30, шукають більшого соціального захисту. Загалом емігрантів з України об'єднують сподівання на отримання кращих умов життя (64 %), забезпечення кращого майбутнього для своїх дітей (34 %), бажання знайти гідну роботу (23 %), здобути найкращу освіту (12 %), жити у більш безпечному місці (8 %), отримувати краще медичне обслуговування (7 %) та мати кращі умови для ведення бізнесу (4%) [8, с.8]. За різними даними, сьогодні за кордоном живуть і працюють від 5 до 7 мільйонів українців, а бажать виїхати ще більше. Якщо раніше здебільшого це були будівельники, різноробочі, аграрії на сезонну роботу, водії, то сьогодні це висококваліфіковані кадри: медики, моряки, водії-далекобійники, спеціалісти зі сфери ІТ-технологій. Те, що значна частка активного населення не може знайти собі достойного місця роботи – трагедія нашої країни, яка дуже негативно позначиться і у майбутньому. Подолати цю проблему може перш за все чітке розуміння того, яку країну ми будемо: «аграрну наддержаву», що, на наш погляд, неминуче уповільнить розвиток і законсервує економічне відставання, чи державу з розвиненою економікою, промисловістю на основі сучасних високих технологій та відповідною часу системою освіти?

На жаль, факти підтверджують, що країна йде саме шляхом деіндустріалізації: лідером експортних продаж останні роки є саме сільськогосподарська продукція (близько 49 % від загального експорту України), а експорт продукції машинобудування складає лише 11 % [9, с.5]. У структурі експорту перші місця займають товари з низькою доданою вартістю. Це перетворило країну на експортно-залежний регіон з великим ризиками. До того ж Україна вимушена купувати багато природного газу, вугілля, нафтопродуктів. Для потреб АПК усе більше стали купувати мінеральних добрив, сільгосптехніки. У торгівлі з Європою спостерігається парадокс: українська економіка щосили намагається нарощувати експорт, але це в кінцевому підсумку призводить до дефолту зовнішньої торгівлі через те, що ми продаємо надто багато сировини. І це не може бути предметом гордості, адже сировинний експорт жодній країні не забезпечував економічного процвітання. Відомо, що на кожному етапі переробки сировини виникає додана вартість. Продаж сировини у більш розвинені країни – це водночас допомога економіці саме цим країнам, які заробляють

на продажі готових товарів, вироблених із нашої дешевої сировини.

У сфері модернізації української економіки непочатий край роботи. В Україні мають місце монополізація ринків, руйнівні дії адміністративного ресурсу, який фактично керує економікою, непрозорість правил гри, відсутність справедливої судової системи, яка б захищала інвестиції, легальний бізнес. Необхідні глибокі зміни без руйнівного втручання МВФ, без великих кредитів з кабальними умовами. Відновити промисловий потенціал та загалом економіку України зможе лише український народ і якісно інша, пов'язана з громадянським суспільством, політична еліта. У цьому зв'язку слушним є зауваження професора ХНУ імені Т. Шевченка Г. Перепелиці, що за наявності справжньої державної еліти, ставлення до пропозицій МВФ було б більш критичним, адже цілком зрозуміло, що МВФ не ставить за мету процвітання країни, який він дає кредити. На думку Г. Перепелиці, сьогодні Україна втратила суб'єктність, тобто здатність опиратися зовнішньому тиску, і знаходиться під зовнішнім управлінням. Українські діячі державного рівня знаходяться під політичним впливом еліти сильних держав світу, а вимоги, згідно з якими ми маємо реформувати країну, висуває МВФ. Як вважає Г. Перепелиця, ефективність зовнішньої політики України на часі перебуває на нульовому рівні. Держава значною мірою втратила дієздатність. Це відбувається тому, що державні інститути приватизовані правлячим класом. Покликані просувати інтереси України на зовнішній арені, вони підкорені інтересам кланів. В країні встановлено kleptocratic режим [10, с.3].

Це свідчить про номенклатурний характер сучасного керівництва та відсутність зв'язку керівництва і громадянського суспільства. За демократичних умов державна влада має бути обмежена на користь громадянського суспільства, а уряд і парламент не мають права свавільно змінювати та розширювати свої повноваження, зменшуючи таким чином поле для волевиявлення громадян і, відповідно, довіру до себе. Інакше економічна та політична система суспільства стають все більш нестабільними, конфлікти у різних сферах життєдіяльності – гострішими. Проведене у жовтні-листопаді 2017 р. на всій території України (крім окупованих територій Донецької та Луганської областей та Криму) спільними зусиллями чотирьох соціологічних компаній

– Центром соціальних та маркетингових досліджень «Социс», Київським міжнародним інститутом соціології, Соціологічною групою «Рейтинг», Центром Разумкова – Загальноукраїнське соціологічне дослідження показало: нинішню ситуацію оцінюють як стабільну 6,2 %, як напружену – 68,2 %, вибухонебезпечну – 21,9 %, вагалися з відповіддю – 3,7 % респондентів. Прослідковується тренд до вибору населенням здебільшого мирних та не надто радикальних форм протесту. Так, більшість респондентів готові вдаватися до таких форм протестної активності як участь у виборах (58,9%) та підписання петицій та звернень (26,7%). Більшість опитаних (59,9%) на даний момент не підтримали б організацію нового Майдану. Тих, хто готовий особисто взяти участь в новому Майдані лише 9,2% [11].

Стан справ в Україні аналізується деякими дослідниками із сусідніх країн. Так, польський політолог і співробітник Європейського Центру геополітичного аналізу Матеуш Піскорський заявив, що «на поточний момент говорити про Україну як про державу неможливо, адже це лише територія, контрольована організованими злочинними групами. Навіть на Західній Україні місцеві уряди фінансуються олігархами, і саме вони, а не поліція контролюють ситуацію – і це очевидно» [12, А1].

Докорінно змінити ситуацію, довести собі і світові, що Україна здатна підтвердити свою суверенність, виправити економічне становище, стабілізувати політичну систему може лише україноцентрична політична еліта, спроможна ставити на порядок денний національні, а не власні матеріальні інтереси. Саме з надр громадянського суспільства можуть вийти представники такої еліти – національно налаштованої, поєднаної з інтересами народу, який знайомий їм не з дебатів у Верховній Раді, а з роботи у місцевих органах влади, громадських організаціях різного роду. Досвід управління, розуміння місцевих завдань у поєднанні із загальносуспільними вони набирають і у партійній роботі. Діяльність політично активних громадян у системі інститутів, незалежних від центральної влади, може чинити певний вплив на прийняття важливих стратегічних рішень, але тільки у разі, якщо їхній голос чувають ті, хто ці рішення приймає.

Громадянське суспільство є конструктивною опозицією владним структурам. Історично у всіх демократичних країнах ідеї громадянського суспільства формувались

шляхом розвитку громадських ініціатив «знизу» та появою типу особистості з свідомістю і політичною поведінкою, властивими середньому класу, який і є соціальним підмурком громадянського суспільства. Ідеальним варіантом для розбудови політичної системи та зростання ефективності її функціонування було б переважання у парламенті та структурах вищої ланки виконавчої влади представників середнього класу. У зворотному випадку в країні виникає загроза перетворення правлячого шару не в еліту, а в нову номенклатуру.

Сьогодні падає довіра населення до представників влади, і лідером народної недовіри, згідно з даними низки соціологічних опитувань, є Верховна Рада України. Представники законодавчої влади «заробили» таке ставлення до себе через ряд дій. Вони конвертували політичну владу на матеріальні цінності; дозволяють собі не працювати у залі Верховної ради; переходять з тієї фракції чи групи, до якої входили після парламентських виборів 2014 року, до іншої; не виконують передвиборчі обіцянки тощо. Згідно основних висновків Аналітичного звіту, розробленого Комітетом виборців України в рамках проекту «Дієві механізми оцінки роботи народних депутатів для виборців» на виконання Плану дій Ініціативи «Відкритий парламент» за підтримки проекту ЄС-ПРООН «Рада за Європу», за період із 27.11.14 до 01.11.17 показники відвідування народними депутатами засідань Верховної Ради перебувають на низькому рівні: 38 народних депутатів відвідали менше 50% засідань, 18 депутатів відвідали 51-60%, 38 депутатів – 61-70%, 67 депутатів – 71-80%, 123 депутати – 81-90%, 124 депутати – 91-99%, 5 депутатів – 100% засідань [13, п.5]. Третина народних депутатів (188 із 421) пропустили половину голосувань Верховної Ради за три роки. Із них 43 нардепи пропустили 90% голосувань [13, п.7]. За три роки перебування у Верховній Раді кожен 12-ий народний депутат змінив політичну силу [13, п. 10]. Парламентарі привільно почуваються з реалізацією передвиборчих обіцянок щодо боротьби з корупцією та скасуванням депутатської недоторканості. Доречі, остання займає четверте місце серед ТОП-10 передвиборчих обіцянок партій, що не були виконані за три роки роботи Верховної Ради [13, п.11].

Українські політики з такими характеристиками за своєю суттю є політиканами.

Їм заважає активність населення і прозорість політичних процедур. Вони не зацікавлені у створенні в державі умов для формування міцної соціальної бази громадянського суспільства – самодостатнього середнього класу з властивими йому свідомістю, політичною поведінкою, активістським типом політичної культури та здатністю до самоорганізації. Це підтверджується, зокрема, фактами посилення тиску на малий і середній бізнес у країні.

Ще однією наявною проблемою становлення громадянського суспільства в країні є недостатність необхідної для цього нормативно-правової бази. Хоча, слід визнати, пропозиції деяких депутатів відносно, приміром, «Закону про вибори» містять у собі цілком демократичні стандарти (вимога відкритих списків, гендерної рівності тощо). До сьогодні не реалізовано в країні демократичного принципу рівності всіх перед законом як одного із запобіжників корупції та дієвого інструмента боротьби зі зловживаннями. Загалом у країні дуже важко впроваджуються реформи судової системи, які би зробили її по-справжньому незалежною та справедливою.

Відчутною є проблема відсутності осмисленої молодіжної політики, сенс якої свідчив би про сприйняття молоді як стратегічного ресурсу демократичних перетворень у країні. Це своєю чергою потребує зміни економічної стратегії з урахуванням саме цього фактора. С. Ліпсет підкреслював, що «чим більш благополучною є нація, тим більше шансів, що вона підтримає демократію» [14, с.75]. Ось чому пошук багатьма молодими людьми роботи за межами країни свідчить не на користь утвердження в ній демократичних законів і демократичних цінностей. Результати двох Майданів не спричинили докорінних суспільних змін, хоча й є певні зрушення. Та енергія, яку вклала молодь під час Майданів, сподіваючись на перемогу демократії, не перетворилась на творчу енергію широкої розбудови демократії та масової участі у формуванні громадянського суспільства.

Усе вищезазначене певною мірою пояснює труднощі у формуванні громадянського суспільства в Україні. Але не всі вони пов'язані із якістю політичного керівництва та вітчизняної еліти загалом: і керуючі і маси не викоринили повністю з своєї свідомості стереотипи владного панування і громадської покори. І не всі труднощі криються у соціально-економічній

та політичній сферах. Чималу роль відіграють такі духовно-культурні фактори, як образ мислення, норми життя, освіта, культурні цінності, духовні пріоритети, соціальна відповідальність тощо.

Одним із основних напрямків підвищення ролі суспільства у формуванні справжніх політичних еліт є зниження рівня централізації в управлінні на користь місцевого самоврядування, що становить основу громадянського суспільства. Головною перевагою країн, де місцева влада має реальні повноваження, є висока якість політиків. Досягнувши значних успіхів на місцях, дехто з представників місцевої еліти стають досить помітними політичними фігурами на національному рівні. Таким чином, місцева демократія зміцнює загальнонаціональну. Зрозуміло, що в жодній країні немає ідеальної політичної еліти, діяльність якої 100-відсотково, коли комар носа не підточить, може пройти випробування результатами голосування виборців, суспільно-громадською думкою, прозорістю процесів, контролем з боку громадських організацій. Але сенс укріплення громадянського суспільства саме в тому, щоби зміцнювати демократичні правила гри й вирощувати політичну еліту, здатну впоратися з вирішенням питань як місцевого, так і національного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корнієнко В.О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізм реалізації в сучасній Україні / В.О. Корнієнко, І.Д. Похило. – Вінниця: ВНТУ, 2009. 140 с.
2. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / М.С. Восленский. – М.: Советская Россия совм. с М.П. «Октябрь», 1991.– 624 с.

3. Кравченко А.И. Социология / А.И. Кравченко. – Москва: Т.К. Велби. Изд-во «Проспект», 2008. – 536 с.
4. Полищук И.А. Лидер у нас – распорядитель списка // Политичні процеси в Україні очима харків'ян. /Матеріал підгот. Н.В.Гончарова, Н.Г.Ревенко, Д.О.Назаренко, О.М.Проваторов. Харків: Інститут соціально-політичних ініціатив, 2008. – 160 с.
5. Украина вошла в тройку самых несчастных стран. Институт Гэллага [Электронный ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://vesti-ukr.com/strana/233960-institut-hellapa-ukraina-voshla-v-trojku-samykh-neschastnykh-stran>.
6. Зеленина Е. Оттенки экономической «несвободы» / Е. Зеленина // Время. – 2017. – 7 ноября. – С.2.
7. Крикуненко И. Трудовая миграция: уезжают и возвращаются / И. Крикуненко // События недели: итоги и факты. – 2017. – №43 (334). – 24 октября. – С.2.
8. Мичковская Н. Что украинцы ищут за рубежом? / Н. Мичковская // Комсомольская правда в Украине. – 2017. – 31 октября. – С.8.
9. Кто покупает украинское и чем торгует наша страна // Время. – 2017. – 7 ноября. – С.5.
10. Перепелица Г. Мы должны были стать «Кувейтом» / Г. Перепелица // Аргументы и факты. Украина. – 2017. – № 47. – С.3.
11. Прес-реліз за результатами соціологічного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=724&page=1>
12. Бурлаченко С. Имитация. Украина становится «территорией»? / С. Бурлаченко, А. Прохоров // 2000. – 2016. – №16. – С. А1.
13. Звіт КВУ. Три роки Верховної Ради: як працювали народні депутати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.cvu.org.ua/uploads/Звіт_Три-роки-ВРУ.pdf
14. Lipset С.М. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy / Seymour Martin Lipset // The American Political Science Review. – 1959. – Vol. 53(1). – P.69-105.